



İlyyâ
Ebû Mâdî

bu divanla birlikte Ebû Mâdî ile aralarında bir bağ oluştuğunu söyler. *el-Cedâvil*'deki şiirlerde zaman zaman karamsar bir yolun izlendiği romantizmin etkisi görülür. Ancak şair Halîl Cibrân ve arkadaşlarının romantik eğilimine tamamen bağlı kalmamış, şiirlerinde hayatın güzel yönlerini de yansıtmıştır. Şevki Dayf onun bu anlayışını, Ömer Hayyâm'ın rubâilerinde görülen hayatı doya doya yaşamaya yönelik felsefesinden etkilenmesine bağlılar (*Dirâsât*, s. 183). Ebû Mâdî'nin 1946'da çıkardığı *el-Hamâ'il* adlı divanı altmış yedi kısa şiiri ihtiva eder ve burada özellikle tabiat vurgusu ile iyimserlik göze çarpar. Şair en zor durumlarda bile hayata olumlu bakmaya çalışır. Ayrıca bu divanında milliyetçilikle ilgili şiirler de yer alır. Divandaki bazı şiirler daha sonra şarkı sözü olarak bestelenmiştir. Kendisinin *Tibr ve türâb* adını koyduğu divanı bazı şiirlerinden seçilerek 1960'ta basılmış, daha sonra da bütün şiirleri Sâmî ed-Dehân tarafından derlenip *el-A'mâlû(ş-şifriyyetü)'l-kâmile* adıyla yayımlanmıştır (Beyrut 2004).

Gazetecilik Ebû Mâdî'nin hayatında çok önemli bir yer tutmuş, şiirlerini yayımlamak ve görüşlerini daha geniş bir alanda sunmak için kendisine fırsat vermiştir. Ebû Mâdî'nin her ne kadar şairliği ön plana çıksa da *Mir'âtü'l-ğarb* ve *es-Semîr* gazetelerinde yayımladığı nesir türü yazıları da mevcuttur. Nesir yazıları arasında eleştirel olanların yanında özellikle bireyin ve toplumun ıslahına yönelik makaleler göze çarpar. M. Nuayme, mehcer şairleri arasında düz yazıları da yayımlanmaya değer sadece iki isim bulunduğunu zikreder. Bunlardan biri Cibrân Halîl Cibrân, diğeri İlyyâ Ebû Mâdî'dir.

Ortodoks hristiyan bir aile içinde dünyaya gelmiş olan Ebû Mâdî daha sonra dinî inançlarını terketmiş, özellikle âhîret inancını reddetmiştir. Tek inandığı şey kendi varlığı ve geleceği kesin olan ölümdür. "eç-Ṭalâsim" (Bilmeceler) başlıklı uzun kasidesinde yer alan, "Geldim, nereden

bilmiyorum, fakat geldim" gibi mısraları tepkiyle karşılanmış ve birçok din âlimi tarafından sert bir dille eleştirilmiştir (Demirayak, VIII/20 [2002], s. 307-328). Genelde mehcer edebiyatı, özelde Ebû Mâdî'nin şiirleri dil bozuklukları sebebiyle de eleştirilere mâruz kalmıştır. Nitekim Tâhâ Hüseyin, Ebû Mâdî'yi sarf ve nahiv kurallarını çiğnemekle suçlamıştır. Onun kullandığı dilin zaman zaman çirkinlik derecesine ulaştığını, kendisi de bunun farkında olmasına rağmen bozuk dille yazmayı şiirsel bir ekol haline getirmeye çalıştığını söyler (*Ḥadîşü'l-erbi'â*, s. 195-201).

Divanları: *Tezkârü'l-mâzî* (İskenderiye 1911), *Dîvânü İlyyâ Ebî Mâdî* (New York 1919; nşr. Afif Nâyif Hâtûm, Beyrut 1431/2010), *el-Cedâvil* (New York 1927), *el-Hamâ'il* (New York 1940), *Tibr ve türâb* (Beyrut 1960), *el-A'mâlû(ş-şifriyyetü)'l-kâmile I-III* (der. Sâmî ed-Dehân, Beyrut 2004), *el-A'mâlû(ş-şifriyyetü)'l-kâmile* (der. ve nşr. Abdülkerîm Eşter, Küveyt 2008). Şairin kaynaklarda *Kıışaşü'l-Ağres* ve *mere'tühû el-Hübele*, *Muğâmerâtü Ḥâlid Ḥazîn*, *Ma'a'l-ḥayât fi'n-naḡd ve'l-edeb* (Beyrut 1986) adlı eserleri de zikredilmektedir.

Ebû Mâdî hakkında birçok monografi yazılmış ve akademik çalışma yapılmıştır: Abdüllatif Şerâre, *İlyyâ Ebû Mâdî: Dirâse taḥlîliyye* (Beyrut 1961); İlyyâ Selîm Hâvî, *İlyyâ Ebû Mâdî: Şâ'irü't-tesâ'ül ve't-tefâ'ül* (Beyrut 1972); Abdülalîm Kabbânî, *İlyyâ Ebû Mâdî: Ḥayâtühû ve şî'ruhû bi'l-İskenderiyye* (Kahire 1974); George Dimitiri Selîm, *İlyyâ Ebû Mâdî (1889-1957): Dirâsât 'anhû ve eş'arihi'l-mechûle* (Kahire 1977); İlsâ en-Nâ'ürî, *İlyyâ Ebû Mâdî: Resülû'ş-şifri'l-ḥadîş* (Beyrut 1977); Mahmud Sul-tân, *İlyyâ Ebû Mâdî beyne'r-rûman-siyye ve'l-vâkı'iyye* (Küveyt 1979); Muhammed Ali Seyyid, *el-İtticâhâtü'l-fenniyye fi şifri İlyyâ Ebî Mâdî* (doktora tezi, Ezher Üniversitesi, Kahire 1981); Abdülmecîd Âbidîn, *Beyne şâ'ireyn müceddideyn: İlyyâ Ebî Mâdî ve 'Ali Maḥmûd Ṭâhâ el-Mühendis* (İskenderiye 1989); Cemîl Cebr, *İlyyâ Ebû Mâdî* (Beyrut 1992); Abdülmecîd el-Hur, *İlyyâ Ebû Mâdî: Bâ'ışü'l-emel ve mefcerü yenâbî'i't-tefâ'ül* (Beyrut 1995); Sâlim el-Ma'ûş, *İlyyâ Ebû Mâdî beyne'ş-sark ve'l-ğarb: Fî Riḥleti't-teşerrüd ve'l-felsefe ve'ş-şâ'iriyye* (Beyrut 1997); Corc Şekîb Saâde, *eş-Şirâ' beyne'r-rif ve'l-medîne fi şifri İlyyâ Ebî Mâdî* (Beyrut 2002); Muhammed Hammûd, *İlyyâ Ebû Mâdî: Şâ'irü'l-ğurbe ve'l-ḥanîn* (Beyrut

2003); Abdülbâsit Mahmûd, *Dirâse fi lu-ğati'ş-şifri 'inde İlyyâ Ebî Mâdî* (Kahire 2005); Ca'fer Tayyâr el-Kettânî, *İlyyâ Ebû Mâdî: Dirâse taḥlîliyye* (Kahire, ts. [Mektebetü'l-Hancî]).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâhâ Hüseyin, *Ḥadîşü'l-erbi'â*, Kahire 1937, s. 195-201; Şevki Dayf, *Dirâsât fi'ş-şifri'l-'Arabiyyi'l-ḥadîş*, Kahire 1959, s. 183; İlyyâ Hâvî, *İlyyâ Ebû Mâdî: Şâ'irü't-tesâ'ül ve't-tefâ'ül*, Beyrut 1972, tür.yer.; Erdiç Doğru, *Mehcer Edebiyatı ve Arap Edebiyatına Etkisi* (yüksek lisans tezi, 1998), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Affif Nâyif Hâtûm, *İlyyâ Ebû Mâdî*, Beyrut 1994, tür.yer.; Mîşâl Halîl Cühâ, *eş-Şifri'l-'Arabiyyü'l-ḥadîş min Aḥmed Şevki ilâ Maḥmûd Dervîş*, Beyrut 1999, s. 112-123; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzîmî, *Mevsû'atü A'lâmi'l-karni'r-râbî 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicrî*, Riyad 1419, III, 1060-1061; Hâmid Mecîd Hedv, "İlyyâ Ebû Mâdî", *Mevsû'atü Beyti'l-ḥikme li-a'lâmi'l-'Arab fi'l-ḳarneyni't-tâsi 'aşer ve'l-işrin*, Bağdad 1420/2000, I, 83-84; Halîl Ahmed Halîl, *Mevsû'atü a'lâmi'l-'Arabi'l-mübdî'in fi'l-karni'l-işrin*, Beyrut 2001, I, 53-59; C. Stone, "İlyyâ Abû Mâdî", *Essays in Arabic Literary Biography: 1850-1950* (ed. R. Allen), Wiesbaden 2010, s. 24-33; Kenan Demirayak, "Ebû Mâdî'nin eç-Ṭalâsim "Bilmeceler" Adlı Şiirine Bir Muâraza", *EKEV Akademik Dergisi*, VIII/ 20, Ankara 2002, s. 307-328; Hâmid Sıdkî, "eç-Ṭab'fa fi te'emmlâti İlyyâ Ebî Mâdî eş-şifriyye", *Âfâku'l-ḥadâreti'l-İslâmiyye*, sy. 23, Tahran 2009, s. 263-282.



ŞÜKRAN FAZLIOĞLU

EBÛ REYYÂN

(أبو ريان)

Muhammed Ali Ebû Reyyân
(1920-1996)

Felsefe alanındaki
çalışmalarıyla tanınan
Mısırlı âlim, düşünür.

6 Mayıs 1920 tarihinde doğdu. 1944'te İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe ve Sosyoloji Araştırmaları Bölümü'nden mezun oldu. 1950'de aynı üniversitede Ebû'l-Alâ Affî'nin danışmanlığında *Mitafizika'l-işrâḳ 'inde Şi-hâbiddîn Sühreverdî* adlı teziyle yüksek lisans yaparak Felsefe ve Sosyoloji Araştırmaları Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak tayin edildi. Daha sonra Fransa'ya gidip Eflâtuncu düşüncenin İşrâki ekole intikalinin konu alan teziyle Sorbonne Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı (1956). Ardından Mısır'a döndü, 1963'te yardımcı doçent, 1969'da profesör oldu. 1972'de Felsefe ve Sosyoloji Araştırmaları Bölümü başkanlığına getirildi. 1984'te Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak kurduğu Merkezî-türâsî'l-kavmî'nin başkanlığını vefatına kadar sürdürdü. 11 Temmuz 1996'da vefat etti.

Ebû Reyyân Bingazi, Beyrut, Rabat ve Ümmüdürrman üniversiteleriyle Kahire Üniversitesi Hartum Şubesi gibi üniversitelerde hocalık yaptı. Aralarında Libya, Cezayir, Katar ve Almanya'nın da bulunduğu ülkelerde kongre ve sempozyumlara katıldı. Ebû Reyyân'ın bilgi ve düşüncesinin oluşup şekillenmesinde Fransa ve Mısır'daki hocalarının etkisi görülür. Bunlardan Mısır'da modern anlamda yüksek öğretimin öncülerinden sayılan Yûsuf Kerem, Ebû'l-Alâ Affî, Muhammed Sâbit Fendî ve kendisini İsrâkî felsefeyle ilgilenmeye yönelten Fransız şarkiyatçısı Louis Massignon anılabilir. Ayrıca meslektaş ve dostu Ali Sâmî en-Neşşâr vasıtasıyla Mustafa Abdürrâzık ekolünden etkilendiği anlaşılmaktadır. İslâm felsefesinin özgünlüğüne inanan Ebû Reyyân bu felsefeyi Grek felsefesinin salt devamı sayan iddiaları reddeder. İslâm filozofları arasında Sühreverdî el-Maktûl ile Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî'ye özel bir önem verir. "İslâm felsefesinin Kant'ı" diye nitelediği Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî'nin bu felsefenin inşasında gizli Eflâtuncu akımının rolünü keşfeden kişi olduğunu düşünmekle birlikte İsrâkî felsefenin özü bakımından Eflâtuncu düşünceden herhangi bir farkının bulunmadığını söyler. İslâm felsefesinde birini Sühreverdî'nin temsil ettiği Eflâtuncu İsrâkî, diğerini İbn Rüşd'ün temsil ettiği Aristocu-meşşâî olmak üzere iki temel akımın ortaya çıktığını, ancak Eflâtuncu akımın meşşâî akıma göre daha etkili olduğunu kabul eder.

Kültür, sanat, toplum ve siyasetle ilgili birçok faaliyette aktif rol oynayan Ebû Reyyân, 1952 Temmuz Devrimi öncesinde Arap Birliği Uluslararası Yardım Komisyonu başkanlığı, Kültür Yüksek Kurulu Felsefe Komisyonu üyeliği, İskenderiye'de Sanat ve Edebiyat Kurulu başkan vekilliği, UNESCO millî komisyon üyeliği, İskenderiye'de çıkan *eş-Şâîr*² adlı kültür dergisinin başeditörlüğü, Libya'da çıkan *el-Hikme* adlı felsefe dergisinin danışmanlığı gibi görevler icra etmiş, 1976'da başlayan Mısır Yazarlar Birliği ve Mısır Felsefe Cemiyeti üyeliği vefatına kadar sürmüştür. Ayrıca Cemal Abdünnâsır'ın muhalefeti etkisiz kıldığı dönemde siyasal kongreler düzenleyip siyasî beyanatlar vermek suretiyle bu alanda halkı yönlendirmeye çalıştığı belirtilir (Abdurrahman İsevî, s. 125).

Ebû Reyyân, ilmî müktesebatı, telifleri, yetmişe yakın yüksek lisans ve doktora tezi danışmanlığı gibi akademik çalışmalarıyla Arap dünyasında felsefî düşüncesinin ve bu alandaki çalışmalarının yayılmasında

büyük bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan Mısır'ın ve çağdaş Arap dünyasının önde gelen fikir adamlarından biri sayılır. Başta *Târîhu'l-fikri'l-felsefî* olmak üzere İslâm filozoflarının fikirleri, eserleri ve tesirleri hakkında bilgi veren eserleriyle bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmuştur.

Eserleri. Telif. 1. Târîhu'l-fikri'l-felsefî. Altı cilt olarak çıkarmayı planladığı eserin Ortaçağ Batı felsefesine dair cildini yayımlama imkânı bulamamıştır. Yayımlanan beş cilt şunlardır: *el-Felsefetü'l-Yünâniyye min Tâlis ilâ Eflâtûn* (Kahire 1965, 1968; İskenderiye 1995); *Aristû ve'l-medârisü'l-müte'ahhira* (Kahire 1966; İskenderiye 1989, 1994, 2007); *Târîhu'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm: el-Muqaddemâtü'l-âmmeh, el-firâku'l-İslâmiyye ve 'ilmü'l-kelem, el-felsefetü'l-İslâmiyye* (Beyrut 1970, 1973; İskenderiye 1986, 1989, 1992, 1996); *el-Hareketü's-şûfiyye fi'l-İslâm* (İskenderiye 1994, 1995); *el-Felsefetü'l-hadîse* (Kahire 1969; İskenderiye 1991). Müellif bu seride biri, felsefe tarihinde büyük meseleler üzerinde durma ve çözümünü için filozofların tartışmalarına bakma, diğeri, filozofların düşüncelerini mercek altına alarak etkilendikleri ve etkiledikleri filozof ve düşünürleri ortaya koyma şeklinde, felsefe tarihi eğitiminde izlenen iki yöntemi mezcutme yolunu takip etmiştir. Ancak onun yaygın biçimde uygulanan ikinci usulü daha çok benimsediği görülür. **2. el-Felsefe ve mebahîşühâ** (Kahire 1966, 1968). Eserin son bölümünde Henri Bergson'un *Introduction à la métaphysique* başlıklı eserinin tercümesi de yer alır. **3. Uşûlü'l-felsefeti'l-İsrâkiyye 'inde Şihâbiddîn es-Sühreverdî** (Kahire 1959; Beyrut 1969; İskenderiye 1987). Bu eseri Muhammed Ali Şeyh, *Mebânî-i Felsefe-i İsrâkî ez Didegâh-ı Sühreverdî* adıyla Farsça'ya çevirmiştir (Tahran 1372 hş.). **4. Felsefetü'l-cemâl ve neş'etü'l-fünûni'l-cemîle** (Kahire 1964). **5. el-Medhalü'l-İslâmî li'l-idûlûciya'l-'Arabiyye** (Beyrut 1979). **6. el-İslâm fi muvâceheti teyyârâti'l-fikri'l-ğarbiyyi'l-mu'âsir: Mevkıfü'l-İslâm mine'l-Marşsiyye** (İskenderiye 1985). **7. Kırâ'ât fi'l-felsefe** (Kahire 1967, Ali Sâmî en-Neşşâr ile birlikte). İslâm felsefesiyle ilgili birçok metni ihtiva eden bu eserde İbn Sînâ'ya ait bazı risâlelerin tahkiki neşri de yer alır. **8. Hiraqlîtus: Feylesûfü't-teğayyür ve eşeruhü fi'l-fikri'l-felsefî** (Kahire 1996, Ali Sâmî en-Neşşâr ve Abdüh er-Râcihî ile birlikte). Bu eserde de Herakleitos'a ait metinler bulunur ve onun Yunan, hıristiyan, İslâm felsefesiyle

modern felsefe üzerindeki etkileri değerlendirilir. **9. Üsûsü'l-manlıkı's-sûri ve müşkilâtühü** (İskenderiye 1975, Ali Abdülmü'tî Muhammed ile birlikte). **10. el-Felsefetü'l-İslâmiyye: Şahşiyâtühâ ve mezâhibühâ** (Kahire, ts.). **11. Fi 'İlmi'nefs** (Kahire 1962). **12. en-Nüzümü'l-iş-tirâkiyye ma'a dirâse muğârane li'l-iş-tirâkiyyeti'l-'Arabiyye** (Kahire 1967). Eserde Arap sosyalizmi, Marksizm, bolşeviklik ve sosyalizm konuları incelenir. **13. el-Felsefe: Uşûlühâ ve mebahîd'ühâ** (İskenderiye 1978). **14. el-İslâmü's-siyâsî fi'l-mizân** (İskenderiye 1997). **15. el-Hayâtü'r-ruhâniyye fi'l-İslâm** (İskenderiye 1994, 2. bs.). **16. Eslemetü'l-ma'rife: el-'Ulümü'l-insâniyye ve menâhicühâ min vicheti nazarin İslâmiyye** (İskenderiye 1997; Süveyş 2002). **17. Dirâsât fi'l-felsefeti'l-kadîme ve'l-'uşûri'l-vuşâ** (İskenderiye 1997, Harbî Abbas Atîtu ile birlikte).

Neşir: Sühreverdî el-Maktûl, *Heyâkilü'n-nûr* (Kahire 1957, 1958); a.mlf., *Le-mehât fi'l-hakâ'ik* (İskenderiye 1988); Huneyn b. İshâk, *el-Mesâ'il fi't-tib li'l-müte'allimîn* (Kahire 1978, Mürsî Muhammed Arab ve Celâl Muhammed Mûsâ ile birlikte); Şemseddin Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Nüzhetü'l-ervâh ve ravzatü'l-efrâh* (İskenderiye 1414/1993). Ebû Reyyân ayrıca İbn Haldûn'un *Lübâbü'l-Muhasşal fi'uşûli'd-dîn* adlı eserini (nşr. Abbas Muhammed Hasan Süleyman, İskenderiye 1996) gözden geçirmiş ve eser için eleştirel bir mukaddime, Celâl Muhammed Mûsâ'nın *Menhecü'l-bahşi'l-'ilmî 'inde'l-'Arab fi mecâli'l-'ulûmi't-tabî'iyye ve'l-keveniyye* adlı eseri için de (Beyrut 1972) bir tahlil ve mukaddime yazmıştır.

Bunların yanı sıra, kendisinin "el-İsrâkiyye medrese Eflâtûniyye İslâmiyye: Münâkaşatü kağiyeti'l-maşdarî'l-İrânî" adlı makalesinin de yer aldığı (s. 37-61) *el-Kitâbü't-Tezkârî: Şeyhu'l-İsrâkî Şihâbüddîn Sühreverdî fi'z-zikra'l-mi'eviyeyti's-gâmineti li-vefatihî* isimli kitabın editörlüğünü yapan Ebû Reyyân (Kahire 1974, Louis Gardet, Gomez Nogales v.dğr. ile birlikte) *el-Ehrâm, el-Hilâl, 'Âlemü'l-fikr* (Küveyt), *eş-Şarku'l-cedid* ve *eş-Şâîr*² gibi gazete ve dergilerde yazılar yazmıştır. Makalelerinden bazıları şunlardır: "Nağdü Ebi'l-Berekât li-felsefeti İbn Sînâ" (*Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, XII [İskenderiye 1958], s. 17-48); "Ebû'l-'Alâ' 'Affî" (*a.g.e.*, XX [1966], s. 5-19); "Menhecün cedid li-dirâseti'l-felsefeti'l-İslâmiyye" (*el-Mişkât: Mecmû'atü mağâlât fi'l-felsefe*

ve'l-^culûmi'l-insâniyye mühdât ilâ ismi'l-merhûm ed-Duktûr 'Alî Sâmi en-Neşşâr, İskenderiye 1985, s. 9-27).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Reyân, *Târîhu'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, İskenderiye 1986, tür.yer.; a.m.f., *Uşûlü'l-felsefeti'l-İşrâkiyye 'inde Şihâbiddin es-Sühreverdî*, İskenderiye 1987, tür.yer.; a.m.f., *Târîhu'l-fikri'l-felsefi: Aristû ve'l-medârisü'l-müte'ahhira*, İskenderiye 2007, tür.yer.; Hâlid Ahmed Harbî, "Ebû Reyân: Müfekkîr 'Arabî mu'âşır", *el-Felsefe fi'l-uşûni'l-'Arabî fi mi'etî 'âm*, Beyrut 2002, s. 268-282; "es-Sîretü'z-zâtiyye ve'l-a'mâlü'l-îlmîyye li'l-üstâz ed-duktûr Muhammed 'Alî Ebî Reyân", *Mecelletü'l-cem'iyeti'l-felsefiyyeti'l-Mişriyye*, V/5 (1996), s. 7-15; Ahmed Abdülhalîm Atye, "Cühüdü Ebî Reyân el-felsefiyye", a.e., s. 77-120; Abdurrahman İsevî, "ed-Duktûr Ebû Reyân el-Eb", a.e., s. 123-127; Mustafa Neşşâr, "Ebû Reyân, Muhammed 'Alî", *Mv.AU*, X, 511-515.



AYŞEGÜL METE

EBÛ SAİD ŞAH

(أبو سعيد شاه)

Ebû Saîd Muhammed
b. Safiyyi'l-kadr b. Azizi'l-kadr
el-Fârûki el-Müceddidî ed-Dihlevî
(ö. 1250/1835)

Nakşibendî-Müceddidî şeyhi.

2 Zilkade 1196'da (9 Ekim 1782) Delhi'ye sekiz konak mesafede bulunan Râmpûr'da (Mustafaâbâd) dünyaya geldi. İlk tarikat terbiyesini bir Müceddidî şeyhi olan babasından aldı. Dönemin önde gelen âlimlerinden ilim tahsil etti. Bunlar arasında Müftî Şerefüddin'in önemli bir yeri vardır. Ayrıca Şah Velîyullah ed-Dihlevî'nin oğulları Refiuddin ed-Dihlevî ve Abdülazîz ed-Dihlevî ile dayısı Mevlî Sirâc Ahmed b. Muhammed Mürşid'den hadis ve tefsir okudu. Tecvid ilmini Kârî Nesîm'den öğrendi. Hattat Kelev Han'dan yazı meşketi. 15 Cemâziyelâhîr 1244 (23 Aralık 1828) tarihinde tamamladığı bir mushaf nüshası, Nisan 1967'ye kadar torunlarından Muhammed Mazhar Şah'ın Medine'deki tekkesinde bulunuyordu. Babası, Ebû Saîd'deki tasavvuf yeteneğini görünce dedelerinin tarikatına mensup bir şeyh aramasını söyledi. Ebû Saîd, silsilesi İmâm-ı Rabbânî'nin torunlarından Muhammed Zübeyr'e ulaşan ve Râmpûr'da Hâfız Cemâlullah'tan Kâdirî hilâfeti de alarak onun dergâhında postnişin olan Şah Dergâhî'ye intisap etti. Yaklaşık on iki yıl boyunca şeyhine hizmet etti, ondan Kâdirî icâzeti ve hilâfeti aldı. Daha hayatta iken Şah Dergâhî'nin halifesi olarak irşada başladı. Aynı şeyhten Müceddidî ve Çiştî hilâfeti de aldığı rivayet edilmektedir.

Râmpûr'da kısa zamanda şöhreti yayılan Ebû Saîd Şah'ın binden fazla müridi oldu. Bu sıralarda vahdet-i vücûda dair sözler söylemeye, zikir halkalarında kendisinden vecd ve istiğrak halleri zuhur etmeye başladı. İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ında anlattığı makamlara henüz tam anlamıyla ulaşamadığı düşüncesiyle irşad vazifesini bırakıp seyrüslûkünü tamamlamak için kendisine yeni bir mürşid aramaya başladı. Pânîpet (Panipat) şehrinde bulunan Müceddidî şeyhi Mazhar Cân-ı Cânân'ın önde gelen halifelerinden Kadî Senâullah-ı Pânîpetî'ye mektup yazarak bu arzusunun bildirdi. Senâullah-ı Pânîpetî ona Delhi'de Hânkâh-ı Mazhariyye'de bulunan Abdullah ed-Dihlevî'ye gitmesini tavsiye etti. Bunun üzerine 1225 (1810) yılının başlarında Delhi'ye gitti. Abdullah ed-Dihlevî kendisine çok saygı gösterdi ve kendi yerine irşad makamına geçmesini teklif etti. Buraya bir mürid olarak geldiğini söylemesi üzerine Dihlevî bu tavrını beğenerek onu müridliğe kabul etti. Kısa zamanda şeyhinin büyük tevaccühüne mazhar oldu. Râmpûr'a gitmesini gerektiren bir durum ortaya çıkınca mürşidi kendisine, Müceddidiyye hilâfetine yanı sıra aynı mecliste bulunan Hâlid el-Bağdâdî ve Mevlî Beşâretullah Behrâyüci ile yan yana oturarak Çiştîyye ve Kâdiriyye tarikatlarından da hilâfet verdi, müridlerinin bir kısmının terbiyesini ona havale etti.

Ebû Saîd Şah, Râmpûr'a gittiğinde ilk şeyhi Şah Dergâhî'yi ziyaret etti. Ardından Râmpûr'dan ayrıldı. Bu dönemde bazı devlet adamlarıyla iyi ilişkiler kurmaya başlayınca Abdullah ed-Dihlevî kendisine bir mektup göndererek yaptığının doğru olmadığını, Râmpûr'da kalmasının, hatta Delhi'ye gelmesinin daha isabetli olacağını söyledi, ancak daha sonra yazdığı bir mektupta ona istediği yere gitmekte serbest bulunduğunu bildirdi. Bunun üzerine Leknev'e gitti. Abdullah ed-Dihlevî, hastalığının ağırlaşması üzerine Ebû Saîd Şah'a bir mektup yollayarak kendisinden sonra irşad makamına büyük oğlu Ahmed Saîd Şah'ı Leknev'de halife bırakmasını ve kendisinin Delhi'ye gelmesini istedi. Dihlevî mektubunda ayrıca Ebû Saîd'e, hem dergâhtakilerin hem de başta Abdülazîz ed-Dihlevî olmak üzere Delhi'deki âlimlerin çoğunun irşad makamına kendisinin geçmesi hususunda ittifak ettiğini bildirdi. Delhi'ye giden Ebû Saîd şeyhinin ölümünün (1240/1824) ardından irşad makamına geçiş vefatına kadar dokuz yıl bu görevini sürdürdü.

1249 yılının Ramazan ayında (Ocak 1834) Ebû Saîd Şah, büyük oğlu Ahmed

Saîd Şah'ı yerine bırakarak ortanca oğlu Şah Abdülganî'yle birlikte hacca gitmek üzere Delhi'den yola çıktı. Aynı yılın zilhicce ayının başlarında Hicaz'a ulaştı. Hacı müteakip Mekke'de humma hastalığına yakalandı, biraz iyileşince de Medine'ye gitmeye karar verdi. Birkaç ay Medine'de kaldı, ardından memleketine dönmek üzere oradan ayrıldı. 22 Ramazan 1250'de (22 Ocak 1835) Delhi civarındaki Tonk beldesine ulaşınca hastalığı ilerlediğinden yola devam edemedi ve burada konakladı. Yanında bulunan oğluna ve küçük kardeşine icâzet verdiğini bildirdikten sonra ramazan bayramının ilk günü (31 Ocak 1835) vefat etti. Büyük bir kalabalık tarafından kılınan cenaze namazının ardından naaşı Delhi'ye götürülerek mürşidinin sağ tarafına defnedildi.

Ebû Saîd Şah XIX. yüzyılda Kuzey Hindistan'da etkili olan birçok mürid yetiştirdi. Ahmed Saîd Şah, Şah Abdülganî ve Şah Abdülmugnî adlı oğullarıyla Muhammed Asgar Sâhib, Molla Hasan Buhârî, Mevlî Muhammed Şerîf, Molla Hudâbürdî, Molla Gulâm-ı Muhammed, Mevlî Hüsâm Ahmed Herâtî, Mevlî Muhibbullah Efgân, Meyân Muhammed Cû, Meyân Azîmullah Sâhib, Anber Şah ve Emîr Bâcûrî onun halifelerindendir (M. Mazhar Müceddidî, s. 67-68). Ebû Saîd ile devam eden Müceddidiyye silsilesi onun halifeleri tarafından çeşitli beldelere yayılmış, torununun halifesi Selâhaddin Sâkîb'dan (ö. 1910) icâzet alan Süleyman Hilmi Tunahan yoluyla Türkiye'de de temsil edilmiştir. Delhi'deki hankahta bu silsile halen Ebû Saîd Şah'ın neslinden gelenler tarafından sürdürülmektedir.

Bazı müridlerinin arzusu üzerine 1230-1240 (1815-1824) yılları arasında Müceddidiyye âdâbına dair *Hidâyetü't-tâlibîn ve mirkâdü's-sâlikîn* adlı Farsça bir eser kaleme alan (Delhi 1299) Ebû Saîd Şah eserini Abdullah ed-Dihlevî'ye takdim etmiştir. Ebû Saîd, Mekke'de eserin Mehmed Hıfzî Efendi tarafından yapılan Arapça tercümesini görünce mütercimine Türkçe'ye de çevrilmesini istediğini söylemiş, bunun üzerine Hıfzî Efendi eseri 1837'de Türkçe'ye tercüme etmiştir (*Tercüme-i Hidâyetü't-tâlibîn*, İstanbul 1299). Ayrıca Urduca (Delhi 1320; trc. Mevlî Nûr Ahmed, Kundion 2011), ikinci defa Arapça (Kahire, ts.) ve Malayca'ya da çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Dihlevî, *Abdullah Dihlevî ve Eserleri: Mekâtib-i Şerife ve Dürrü'l-Mearif* (haz. Süleyman Kuku), İstanbul 2008; Ahmed Saîd Şah, *Mektûbât-ı Ahmed Saîd Şah* (der. Molla Dost